

GÁNÓCZY JÓZSEF

Széchenyista Öregdiákok Baráti Társasága

Társaságunk tevékenységének ismertetését a Széchenyi István Gimnázium megteremtőjével kezdem, mivel a gimnázium szinte együtt keletkezett otthonával, az egykori „Tündérpalotával”.

Gaal Mózes az erdélyi Erdővidék ma is színtiszta magyar fővárosából, Barótról hozta Budapestre mindazon személyiségi kincseit, amit szülőföldje belé oltott. Apácai Csere János, Baróti Szabó Dávid nyelvművelő hagyományaitól az emberszerető derűvel fűszerezett székely kitartásig és gyakorlatiasságig. Aki szülőföldjét felkeresi, ma is csak kristálytiszta hangzású, nyelvi szennyezettségtől mentes magyar beszéddel találkozhat.

A több mint 100 éve alakult Tisztviselőtelep – melynek történetét éppen Társaságunk írta meg és adott ki a közelmúltban körülbelül 1000 oldalnyi kiadványsorozatban – rohamos fejlődésével alapvető szükségletté vált egy önálló középiskola létesítése.

Az iskola 1904-ben alakult meg Gaal Mózes megbízott igazgató irányításával, az 1907–08. tanévtől önállóan, Budapesti X. ker. Tisztviselőtelepi Magyar. Kir. Állami Széchenyi István Főgimnázium néven. Az iskola 1911-re 8 évfolyamon 444 diákkal működött és felépült saját épülete, a „Tündérpalota”, amelyet a tanév végén foglalt el.

A végleges, ma is álló épület megálmodásakor Gaal Mózes példaképei – többek között – az évszázados patinás angliai iskolák voltak, de nem másolat alapjául, hanem eredményességük forrásaként. Az iskola belső életét, mint egy nagy iskolacsaládét képzelte el. Olyan, az egyes tanulók családjai és az iskola kapcsolatrendszerén alapuló közösséget,

amelyben hármias feltételként az érzelmi kapcsolatok mellett a tanulók erkölcsi-, és tudásbeli-kreativitási értékei egyaránt kifejlődhetnek.

E szellemben létesült egy olyan iskola, amely nemcsak tágas, világos belső környezetet, kiválóan felszerelt szakági (biológiai-, földrajzi-, fizikai-, kémiai-) szertárakat és vetítésre alkalmas előadó termeket jelentett, hanem az elméleti tudás megszerzését könnyítő felszereltség mellett, a gyakorlati készséget fejlesztő (asztalos, könyvkötő, lakatos, gépi fémmegmunkáló, stb.) „politechnikai” műhelyekben bontakoztathatták ki a tanulók ez irányú képességeiket is. Munkadarabjaikkal az iskola felszerelését is gazdagították. Ennyire komplett tárgyi felkészültséget a mai állami iskolák sem mondhatnak magukénak.

És ez csak a tárgyi oldal. A tantestület tagjai erkölcsileg feddhetetlen, példamutató, hivatott gyermek- és ifjúságszerető nevelők, a diákok és a szülők részéről is tekintélyt élvező tanárok, mindemellett egyéniségek voltak, akiknek a társadalom általi megbecsülését, a mai „pedagógus” skatulyába soroltak is szívesen vennék.

Megvalósult tehát az említett hármias követelmény melynek kapcsán Gaal Mózes derűt sugárzó egyénisége szellemében a családi és iskolai élet – mentesen minden politikai-, vallási-, faji és társadalmi megkülönböztetéstől – szerves egységgé kovácsolódott.

Néhány példával illusztrálnám az általánosságban vázoltakat, az iskola történetének legmeghatározóbb időszakai ágyazva.

Az első alapozó években évente többször is összehívták az iskolacsaládot. Nagy súlyt helyeztek a jellemformálásra, a kölcsönös megbecsülésre. Az iskolacsalád kibontakozását jelentette az is, hogy a tanulók gyakran meglátogatták beteg társaikat sőt, súlyosabb, hosszadalmasabb esetekben a tanárok, esetleg még maga az igazgató is.

Az összetartozás szellemének kialakítására és ápolására rendezték a kiváló tanulókat jutalmazó családi ebédeket. Ezeken a tanulók szülei is részt vettek, a tanárokkal együtt. A felsős osztályokban megalakították a bizonyos mértékű autonómiával rendelkező osztálytanácsokat, ezek feladata – többek között – az osztály erkölcsiségének figyelemmel kísérése is volt.

Különös gondot fordítottak az iskolai ünnepélyek tartalmasságára. Ezeket a saját énekkar és a zenekar közreműködésével tették színesebbé. Hasonló fejlődésen ment keresztül a zenekar is Szavalókört alakítottak a szabatos, értelmes beszéd fejlesztésére. Ugyancsak fontosnak

ítélték a „testi nevelést”, amelyben – tornaterem híján – nagy szerepe volt az akkor még beépítetlen Rezső térnek és a Népligetnek. Évente majálist rendeztek a Húvösvölgyben.

A tanulmányi kirándulások célja a kőzetminta-, növény- és rovargyűjtés, botanikus kert, múzeumok és gyárak, Aquincum és az állatkert látogatása volt. Sőt hosszabb kirándulást tettek Kecskemét–Bugac, a Balaton környékre, Tátrába, Vág-völgyébe, Al-Dunára, továbbá a magyar tengerpartra.

Ezekon a kirándulásokon a szegény-sorsú diákok költségeit a Segítő Alapból fedezték. A Segítő Alap megteremtése érdekében mérsékelt belépti díjas előadássorozatot indítottak, amelyet főként a tanárok tartottak igen érdekes témákról. Az ének- és zenekar szintén sikerrel szerepelt a tisztviselőtelepi Kaszinóban, az Alap javára rendezett hangversenyeken. Az iskolaigazgató kezdeményezésére az iskolának zászlaja készült, az édesanyák saját kézimunkájával. Mire mindez kialakult, 1914-ben kitört az első világháború.

A háborús viszonyok közt pozitív hatással volt az ifjúságra annak az együttérzésnek a kibontakoztatása, amelyre egyrészt a bevonult családíók gyerekeinek, másrészt a katonakórházak sebesültjeinek volt szüksége.

A háború végén – főleg a Tanácsköztársaság idején – romlott a helyzet. A vörösök szállták meg az épületet, és hamarosan jóvátehetetlen károk keletkeztek a berendezésekben. Őket a megszálló román csapatok követték, akik kórházzá alakították az iskolát, és fegyverek utáni kutatás ürügyén további károkat okoztak. Nem maradt ép csillár, a bőrbútorokról levágták a bőrt, a falról a tapétát. Az ablakok függönye, a díszterem vetítő és sötétítő vásznai az asztalok posztóbevonata, a fogások nikkelezett fogai is eltűntek. A szertárak felszerelését garmadába hányva összetörték. Az orvosi szoba teljes felszerelését és minden kulcsot magukkal vitték, cserébe rengeteg piszkot hagyva maguk után.

Trianon következményei is begyűrűztek. Az elcsatolt területekről ámentett muzeális kincsek befogadására a meglévő múzeumok szűkeknek bizonyultak. Az 1924–25-ös tanévben beteljesedett az évek óta tartó fenyegetés, miszerint az iskolaépület háromnegyed részét, a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára foglalta el három évre, ami azonban véglegesnek bizonyult. Ez jelentette az igazi hanyatlás kezdetét.

Az első világháborút követő időszakban Gaal Mózes – érdemei jutalmaként elnyert tankerületi főigazgatói kinevezésével – az iskolától megvált, de a tantestület tovább őrizte az iskolacsalád szellemét. Ezután következtek az ún. békeévek.

1938-ig az iskolának nem volt cserkészcsapata. Ekkor került az iskolába Liska Zoltán hittanár, aki megszervezte az iskola saját „441. sz. Széchenyi István” nevű cserkészcsapatát. A fiatal katolikus pap közvetlen, szelíd, de határozott egyéniségével rövidesen a diákok kedvencévé vált, felekezeti megkülönböztetés nélkül. Egyaránt szorgalmazta minden felekezet diákjainak hitoktatását. Érdekesség, hogy az iskola megalakulásától az 50-es évekig az izraelita hittant ugyanaz a személy tanította.

A cserkészcsapatnak a váci püspökség által ajándékozott telken, 1940-ben a gyerekek bevonásával Kismaroson felépítették a Cserkészházat, ahol hétvégeken, vakációk idején turnusonként 20–20 fő kirándulhatott, üdülhetett. Az anyagi alapot és élelmiszert a gyerekek a környék gyümölcsöseiben végzett napszámos munkájukkal teremtették elő. 1944 tavaszán és nyarán a bombázások miatt kitelepült, vagy bombakárosult diákokat is a Cserkészházban gyűjtötték össze.

Az iskolacsalád talajából kinőtt cserkészélet – amely családi felfogásával elütött az akkori katonás cserkésziránnyal – számos életre szóló, máig is élő baráti kapcsolatot eredményezett.

Az 1946–47-es tanévben az I. gimnáziumi osztályok tanulói már az általános iskola V. osztályosaként kezdtek az oktatási reform folyamányaként. Ez volt az utolsó olyan osztály, amely tanulmányait ebben az iskolában kezdte, és még 8 évet járt együtt, 1954-ig.

Az 1948–49-es tanévtől megkezdett moszkovita oktatási irányelvek érvényesítése keretében a tanulók jellemének kialakítását, meghatározó tanárokat – többek között a volt cserkészparancsnokot – „ifjúság nevelésére alkalmatlan” minősítéssel kitiltották a tanári pályáról. A régi, több évtizedes múltú garnitúra pedig nyugdíjazás előtt állt. Az iskola egy politikailag megbízható igazgatót kapott, akit rövid idő elteltével egy jobb iskolába helyeztek át. A régi tantestület maradéka ekkor nagy többséggel maga köréből választott igazgatót, aki frontszolgálatot, embertelen francia hadifogságot és felvidéki kiűzetést követően 1946-ban került iskolánkhoz. Az elkövetkezendő években igyekezett a politikai nyomás alatt is becsületesen helytállni. Ekkor érkezett az iskolához néhány nagy

tudású, átmenetileg „parkolópályára” tett főiskolai, egyetemi tanár – többek között dr. Vécsey Zoltán földrajztudós –, de felsőbb nyomásra gyenge szaktudású, sőt képesítéssel nem is rendelkező, de pártszempontból megbízható férfi és női tanár is. Ez utóbbiak erkölcsi lazulást hoztak, némelyikük egymással, vagy testileg fejlettebb tanulókkal viszonyt folytatva mutatott „példát”, korántsem családias szellemben...

1956–57 további sorfordulót jelentett. A tantestületben a forradalom leverése után ismét változások következtek. Az újonnan jöttekkel megalakult a tanári pártszervezet. Az igazgató ezzel a garnitúrával végképp nem tudva együttműködni, 11 éves tevékenység után lemondott, és más iskolában keresett tanári állást.

A politikai változások következtében megsemmisítésre ítélt könyvtári anyagban nagy pusztulás következett be, majd a már-már muzeális értékű, két háborút túlélő szertári felszerelések a madáchi falanszterre emlékeztető szűk praktikizmus jegyében folyamatos selejtezés áldozatává váltak.

Szomorúan tapasztaltuk, hogy az iskola történetének második fél évszázadában először csak egy lett az állami iskolák között, majd a 70. születésnapja táján, 1975-ben gimnáziumként is megszűnt.

Fentiekben a hagyományápolás gyökereiről, történetről és kultuszról olvashattak. Talán érezhető, hogy e két utóbbi fogalom nem választható el egymástól. Vagy mégis? A kultusz túlélheti-e a történelmet?

Emberöltői távlatban bizonyosan! Azok a volt diákok, akik még érzékeltek az iskolacsalád szellemiségét, ma is ápolják régi kapcsolataikat. Az iskola megszűnése után 10 évvel, elég volt egyetlen egykori diáktárs – dr. Duray Aladár – ötlete ahhoz, hogy felhívására több száz volt diák gyűljön össze egy nagytalálkozóra, megalakítva a Széchenyista Öregdiákok Baráti Társaságát. Akkor még 1921-ben érettségizettek is felbukkantak! Ennek ma (2009 – a szerk.) már 25. éve! Éves nagytalálkozóinkon azóta is – bár fogyóban vagyunk – még mindig összegyűlnek az 1954-ig végzetek képviselői, míg a későbbi 20 évfolyamból csak elvétve jelenik meg egy-két ember. Ebből is kitűnik, hogy a gyermekkorban kezdődő nyolcéves együtt serdülés mekkora érzelmi kötődést jelent.

Havonta rendezett klubestjeinken, amelyeket változatos témájú előadásokkal gazdagítunk, mindig vannak érdeklődők. Összetartó erő az évente megjelenő belső kiadványunk, amelynek írói volt diáktársak. A szervezés munkáját, kiadásaink fedezését is közösen önerőből oldjuk meg.

Tevékenységünk részletezéseként idézek a jubileumi találkozónk beszámolójából:

25 éve, 10 évvel gimnáziumunk megszűnése után, dr. Duray Aladár öregdiáktársunk ötlete alapján került sor – komoly címnymozói előkészítés után – az első Nagytalálkozóra a Buda Penta (ma Mercure Buda) Hotelben. A találkozón több százan lehettünk, és az öröm és lelkesedés jegyében hamarosan megszületett az elhatározás, hogy a továbbiakban évente mindig azonos időpontban asztaltársaságként találkozunk. Duray Aladár elnökle mellett Müller Róbert barátunk ennek során óriási szervező titkári munkát végzett, mondhatjuk utolsó leheletéig. E mellett tőle származott az „Iterum Gaudeamus”, a havi klubnapok, majd az ott tartandó ismeretterjesztő előadások ötlete is.

Müller Róbert korai halálát követően az elnöki teendőket és az IG szerkesztést Képes Endre vette át, aki rendkívüli agilitással szervezett, az akkoriban még számos kedvezmény lehetőségét kihasználva Széchenyi emléktúrákat, Széchenyi bicentenáriumi programokat. 1991-ben az Állami Pénzverő széchenyista öregdiák igazgatója – Udvaros István, aki osztálytársaival ma tartja hatvanéves érettségi találkozóját – jóvoltából, a már hivatalosan is bejegyzett társaságunk számára emlékérem is készült. Ez időtájt ültettünk SzÖBT emlékfát a Rezső téren. Az első kapavágást itt Rados Jenő professzor – 1913-ban érettségizett széchenyista – tette meg. Felirati táblája Eöry Miklós diáktársunk műve. 1993-tól az elnökséget és az IG szerkesztését Pap Zsolt vette át, azóta is stabil működési alapokat teremtve.

A találkozók a legelsőket követően, az egykori vásár- és ünnepnapok közös diákmisék emlékére itt, a régi helyszínen tartott diákmisével kezdődtek. A miséken a széchenyista diákokból felszentelt papjaink néha 10–12 fős koncelebrációt tartottak, a mindenkor plébánosok nagylelkű hozzájárulásával. Egyházi és közéleti tevékenységük alapján közülük Gyulay Endre és Spányi Antal püspöki rangot érdemelt ki. Itt említem meg a három, papi hivatást gyakorló Barotai fivért, akik közül Endre most június 20-án este 6-kor tartja aranymiséjét a wekerlei templomban.

Újabbán a diákmisén számolunk be éves tevékenységünkről, lehetőség szerint művészek közreműködésével színesítjük a szertartást. Ez alkalommal kitűzzük iskolánk zászlaját is, amelyet 1954-ben a diák-anyukák készítettek újjá, a háborúban eltűnt mintájára. A rajtalévő Széche-

nyi portré a széchenyista Gánóczy testvérek édesanyjának festménye. A később hányódó zászlót, kegyes konspirációs tevékenység során, Téglás János, az iskola egyik volt igazgatója és az egyik említett testvér együttműködésével sikerült birtokunkba venni.

A misét fehér asztal mellett folytatott vidám összejövetel követte. Ezek helyszínei 80-as 90-es évek második felének mozgalmas viszonyai miatt többször változtak. (ÉDOSz székház, Pénzügyőr Klub, Platánus szálló).

A találkozóról mindig készül a résztvevőkről csoportkép, emellett mozgókép anyag is. Maradandó technikával kezdetben – sok munkánkban is közreműködő – Kührner László, majd Geszler Mihály filmjei már DVD-re feldolgozva is hozzáférhetők az érdeklődők számára.

A minden hónap második hétfőjén $\frac{1}{2}$ 6 órától tartott havi klubnapokon sikerült érdekes előadásokat összehozni. Sőt, ezek az utóbbi években öröndetesen színesebbé, érdekesebbé váltak. A helyszín sokáig azonos volt a nagytalálkozókéval, majd az anyagiak miatt Modróczky Péter öregdiáktársunk díjtalanul rendelkezésünkre bocsátotta a tulajdonában lévő Glória szálló klubtermét. Ilyenkor szervezünk további közös programokat is (múzeumlátogatás, stb.).

A kismarosi zöld klubnapok kellemes élménye az azon résztvevő legtevékenyebb tagjaink számára, a vendégszerető Kührnerék érdeme.

Zebegényben többször tisztelegtünk – sokunkban máig is elevenen élő – Liska Zoltán emlékének.

Iskolánk alapítójának – Gaal Mózesnek – megbecsülését bizonyítja, hogy sírját minden ősszel megkoszorúzzuk. Szülővárosából, Barótról hozott székely kopjafával ékesítettük, emléktáblát állítottunk egykori iskolai lakása falán, a Rezső tér egyik bekötő utcáját átneveztettük Gaal Mózes utcára.

Mindezek kapcsán Baróra is ellátogattunk, ahol szoros és maradandó barátsággal fogadtak bennünket.

Iskolaépületünk jelenlegi használója, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum készséggel fogad minket, kapcsolatunk folyamatos.

Az IG – Iterum Gaudeamus – mint társaságunk egyik összetartó ereje, az eddig elmondottaknál több említést érdemel. A kezdetben szinte „fusiban” készült folyóirat rendszeres megjelentetése a kialakuló piacgazdasági feltételek miatt egyre inkább technikai és anyagi korlátokba ütközött. Pap Zsoltnak sikerült legális, nyomdaipari terméké alakítani,

együttműködve képzőművész és nyomdász adottságokkal rendelkező öregdiák társunkkal, Pelbárt Jenővel. Zsolt barátunk hozzáértése, kivételes energia befektetése nélkül az IG nem jelenhetne meg. Ezúton köszönjük meg mindannyiunk nevében fáradozását. Az Intéző Bizottság jelentős szervezési és számítástechnikai segítséggel járul hozzá a társaság működéséhez Pénzügyeink komoly szakértelmet igénylő kezelését Urbáné Horváth Julikának köszönhetjük. A nevek felsorolása nem teljes, minden közreműködőnknek ezúton is köszönetet mondunk.

Az IG mellett meg kell említeni az iskola- és helytörténeti tevékenységet is. Például a SzÖBT kiadásában megjelent főbb kiadványokat: Széchenyi István – A Lovakrul, Baránszky E. László – A mi hajlékunk, Évkönyv 1904–1975, Pap Zsolt: Pruzsinszky J.: 100 meg 15 év 1.-4. kötet, Képeslapgyűjtemény, alkalmi képeslapok, stb., emléktábla az Orczy úti első, Tisztviselőtelepen épült házban, Gaal Mózes utca névadása.

Egy kultusz mégiscsak úgynevezett „történelmi kategória”: Művelői fogyóban vannak. Maradandó emlékként csak a csodálatos épület áll, és új gazdáit dicséri, hogy használata mellett korhű felújítására és a hagyományőrzésre is gondot fordítanak.

Van egy emléktáblánk Gaal Mózes egykori igazgatói lakásának bejárata mellett. Jelképesnek vehetjük, hogy a lezárt bejárat lépcsői már nem léteznek. Hiányuk azt mondja; ez már nem iskolaigazgatói lakás, de kérem, arra járva tisztelegjenek e táblánál egykori lakójának és iskolájának.

A Széchenyista Öregdiákok Baráti Társasága hagyományőrzésének forrását, gyökereit, és annak megvalósulási formáit vázoltam fel. Természetesen, amennyire a rendelkezésemre álló keretbe befért. Mik is voltak a lényegesebbek?

- A családi és iskolai nevelés színvonala és következetessége,
- Követésre méltó emberi és erkölcsi modell,
- Tartós kapcsolat közös szakmai és érzelmi alapon,
- Életcél keresése, megtalálása és sikeres megvalósítása.
- Van ezekben valami, ami ma mellőzendő?

Néhány archív és mai kisnyomtatvány, kép említésével – melyek a Budapesti História-n vetítésre kerültek – szeretném az elmondottakat illusztrálni:

- A Tisztviselőtelep térképe 1891-ből: A telep határai: Nyugat felől az Orczy út – amely éles töréssel ékelődik a terület szélébe – keletről a

- Könyves Kálmán körút népliget-i szakasza, délről az Üllői út, északról a Vajda Péter utca. A térképen a parcellázás látszik, minden parcellába a tulajdonosok neve van beírva.
- A Tisztviselőtelep mai látképe: A madártávlati képen jól láthatók a fent említett határok. Sajnos az is, hogy az eredeti házak között stílus-törő új építmények is kinőttek. Szerencsére 2007-ben a telepet védett övezetté nyilvánították – kissé elkésve.
 - A Széchenyi Gimnázium egykor és ma: A kép baloldalán az új gimnáziumi épület látható, frissen ültetett facsemetékkal. Alatta ugyanaz, a körülbelül 10 évvel ezelőtti, meglehetősen lepusztult állapotban. Csak a fák fejlődtek azóta terebélyesebbé. Jobboldalt az egykori „politechnikai” műhelyek közül kettő látható. A lámpák gázvilágításúak, de a gépek, már háromfázisú elektromos árammal működtek.
 - Budapest harmadik legnagyobb temploma a Rezső téri: Az impozáns, – esztergomi bazilikához hasonló – építmény rendkívül arányos, öt félgömb kupolával. 12 mázsás harangja a háborús beszolgáltatástól megmenekült, de magára maradt, most csak egy kis lélekharang kíséri. Tervezője a híres Lechner építész dinasztia tagja, Kismarty Lechner Jenő.
 - A Tisztviselőtelep centenáriumi emléktáblája: A telep létesítésének 100. évfordulóján, az első felépült ház falán helyezte el a SzÖBT.
 - Az egyik legszebb telepi ház felújítva
 - Tipikus telepi ház: Jellegzetesen, közvetlenül az utcára nyíló bejárat-tal és ablakokkal, előkert, kerítés nélkül. Akkor még nem volt szükség a fejmagasságban lévő ablakok rácsozására...
 - A Cserkészház: Liska atya kérésére, a váci püspökség ingyen adományozott telket a ház részére. Építéskor a tanulók végezték a segédmunkát, az anyag, a közeli kőbányából kapott terméskő.
 - Az iskola 1954-ben rekonstruált zászlaja: Klenner igazgató kezdeményezte 1954-ben, az iskola fennállásának 50. évfordulójára rekonstruálását, az édesanyák keze munkájával. Az egyik széchenyista közreműködésével szervezett MÁV nosztalgia túrára a zászlót is elvittük. Középen volt iskolatársunk, Szeremley Huba áll, aki a 60-as években „disszidált”. Egy osztrák sportrepülő barátja bravúrosan, a határ melletti országútra leszállva szöktette ki az országból. Milliárdosként települt haza, ősei házában és szőlőjében él.

- A zászló Széchenyi István portréja
- A SzÖBT jelvénye: A jelvény azonos a Széchenyi család grófi címerevel, eredetileg a körfelirattal kiegészítve sapkajelvény volt. Ma a SzÖBT jelvénye.
- Széchenyi István bicentenáriumi emlékérem: Hátoldalán a „Széchenyista Öregdiákok Baráti Társasága” körfelirat, és gravírozási mező van.
- A „Tisztviselőtelep története” sorozat négy kötetének címlapja
- Éves kiadványunk címlapja
- Egykori újságkivágás, amely szerint Gaal Mózesről utcát nevezettünk el.
- Jubileumi képeslap, saját felvételekből (1956): Öregdiák társunk 1956. október 30-a táján fotózott a VIII. kerületben.
- SzÖBT 25 éves jubileumi képeslapja: Jobbra fent az iskolaépület felújított része, alatta a templom előtt az egyik éves találkozó résztvevőiről készült csoportkép. Balra fent, a Gaal Mózes sírjára állított kopjafa avatásán megjelent baróti küldöttség, alul a Rezső téri templom. A kopjafát 2002-ben egy Erdélyből érkező épületfa szállítmány között hozták át a határon.

A baráti társaság jelvénye – a Széchenyi család koronás címere, amely egyben az iskola hivatalos sapkajelvénye is volt